

ІСТОРИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СВІТОГЛЯДНОМУ ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ

Г.В.Корж, кандидат філософських наук, викладач

Здійснюється спроба філософсько-педагогічного аналізу формування історичної компетентності у світоглядному вихованні особистості. Доводиться, що взаємозв'язок історичної компетентності та світогляду як форм духовно-практичного засвоєння світу та суспільної самосвідомості особистості забезпечує інтегративна цілісність їх структури, яка включає усвідомлені історичні знання, світоглядні переконання, ціннісні орієнтації. Обґрунтовується соціальна продуктивність світоглядних переконань, що формуються на основі засвоєння особистістю історико-культурних цінностей.

Ключові слова: історична компетентність, світоглядне виховання, історичні знання, світоглядні переконання, ціннісні орієнтації.

Актуальність проблеми. Тісний і суперечливий взаємозв'язок потужних глобалізаційних, національно-державних, етнічно-культурних процесів, внутрішня суперечливість наративів, конкуренція геополітичних доктрин й ідеологічних настанов ускладнюють і загострюють проблему соціально-політичного, національно-культурного, життєвого самовизначення особистості. У зв'язку з цим відчувається нагальна потреба формування в особистості здатності виробляти власні світоглядні переконання та оціночні критерії на основі усвідомленого ставлення до історичної спадщини. Ситуація потужної світоглядно-цивілізаційної кризи, в якій опинилося українське суспільство, завдання щодо його духовного оновлення та демократичного розвитку, необхідність подолання розриву культурної спадкоємності в соціальному вимірі та індивідуальному світогляді значної частини молодого покоління висувають особливі вимоги перед сферою освіти як одного з пріоритетних чинників виховання на прикладах історичної спадщини соціально зрілої, гармонійної, цілісної особистості і національно-свідомого громадянина. Саме необхідність в історичному мисленні як засобі світоорієнтування та буттєвої адаптації у динамічному, постійно ускладнюваному світі, подолання наростаючої світоглядно-ціннісної розгубленості вимагає докладного дослідження освітньо-

виховного ресурсу історичної компетентності у світоглядній культурі особистості.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження історичної компетентності у проблемному полі гуманітарного знання та світоглядному вихованні охоплюють широке коло світоглядних, філософських і педагогічних проблем і мають переважно міждисциплінарний характер, тяжіють до створення соціокультурних синтезів.

Питання змісту та організації історичної освіти на основі компетентнісного підходу, формування предметно-історичних компетенцій особистості досліджують в рамках історико-педагогічної парадигми К. Баханов, А. Булда, Т. Ладиченко, О. Турянська, О. Удод та ін.

Філософське осягнення феномену історичної компетентності має свої особливості. Якщо педагогіка, передусім, вивчає педагогічні технології та засоби формування історичної компетентності, то філософія освіти визначає принципи, норми, стандарти, ідеали, іншими словами, засади та умови формування історичної компетентності, а також співвідношення їх з педагогічними механізмами, що практикуються. В умовах утвердження гуманістичної парадигми освіти і виховання, філософська рефлексія феномену історичної компетентності відбувається у межах світоглядного культурно-антропологічного підходу, що дозволяє розкрити людиновимірність і культурну визначеність історичної компетентності, посилює значення результату освітньо-виховних практик, спрямованих на її формування. За такого методологічного підходу до освітньо-виховної діяльності, як підкреслює В. Загороднюк, світогляд характеризується не лише як система поглядів людини на світ і її місце в ньому, але й як спосіб духовно-практичного відношення людини до світу [7, с. 368, 369].

Історичну компетентність у контексті проблеми світоглядної культури особистості та з позицій філософсько-педагогічної антропології розглядають

В. Андрищенко, С. Клепко, В. Кремень, М. Култаєва, В. Лутай, О. Микитюк, В. Пазенок, І. Предборська, Н. Радіонова, З. Самчук, І. Степаненко, М. Триняк та ін. Зміна освітньої парадигми з принципу адаптивності на принцип компетентності актуалізує антропологічну якість історичної компетентності як різновиду життєвої компетентності особистості. У докладному дослідженні М. Степаненко [6] розглядаються концептуальні засади і соціальні виміри життєвої компетентності в соціокультурних аспектах людського життя (антропологічних, особистісних і соціальних). Але, віддаючи належне всім згаданим авторам, слід зауважити, що проблема діалектичного взаємозв'язку процесів формування історичної компетентності та світоглядного виховання залишилась за межами філософсько-педагогічних досліджень.

Метою цієї статті є виявлення взаємоспрямованої критичної інтенціональності історичної компетентності та світоглядного виховання.

Виховання завжди є цілеспрямованим процесом, який орієнтує на досягнення визначеної мети як ідеального передбачення результатів процесу. Формування історичної компетентності як мети світоглядного виховання ґрунтується на компетентнісному підході, який висуває на перше місце формування не інформованості, а вміння вирішувати практичні проблеми, які виникають в процесі життєвого самовизначення, пізнання і пояснення явищ соціальної дійсності, взаємовідносинах людей, в етичних нормах, при самооцінці вчинків, в практичному житті при виконанні соціальних ролей громадянина, члена родини. Освіта та виховання, як організовані та цілеспрямовані процеси, відіграють провідну роль у формуванні цілісного світогляду особистості. Як зауважує, окреслюючи світоглядні орієнтири адекватного аналізу визначальних викликів освітньої сфери, З. Самчук, «сучасне освітнє середовище має формуватися на світоглядному підході, за якого людина адекватно враховує стан природних і культурних ресурсів, знання та інформацію, ціннісні орієнтири, взаємини з іншими людьми, соціальну

дійсність, культурно-освітнє середовище» [5, с. 16]. Під світоглядним вихованням особистості у цьому контексті розуміємо виховання громадянськості, утвердження високих моральних ідеалів, естетичних почуттів, формування гармонійної розвиненої особистості, активної життєвої позиції.

Світогляд особистості зазвичай має суспільну природу і практичну спрямованість. Відомий український філософ, засновник Київської світоглядно-антропологічної школи академік В. І. Шинкарук розуміє світогляд як форму «суспільної самосвідомості людини, крізь призму якої вона сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність як світ свого буття й діяльності, визначає і сприймає своє місце і призначення у світі» [9, С. 13]. У даному визначенні світогляду фокусується увага на активності людини, її здатності до творчого, осмисленого відношення до світу, освоєння життєвого світу відповідно до своїх уподобань, цілей, сенсожиттєвих орієнтирів. У цьому контексті виразної актуальності набуває історична компетентність як інтегративна якість, що є стратегією й одночасно критерієм розвитку світоглядного виховання, інтегративним показником цілепокладання, процесу і освітнього результату. Як бачимо, історична компетентність і світогляд мають органічну єдність. Історична компетентність є складовою світогляду, певним способом духовно-практичного освоєння світу, формою індивідуального самоусвідомлення і самовизначення особистості.

Під історичною компетентністю ми розуміємо інтегративну морально-етичну якість світоглядного самовизначення особистості, що характеризує здатність особистості усвідомлено ставитися до історичної спадщини як частини культурного капіталу людини й нації, формувати соціально-моральну позицію, що об'єктивується у патріотизмі, громадянській активності та буденній життєдіяльності, здійснювати осмислений, а отже, відповідальний вибір майбутнього нації, держави та людства у цілому.

Світогляду кожної людини притаманні як індивідуальні, так і суспільні характеристики, оскільки в процесі соціалізації вона засвоює суспільні знання, історико-культурні, соціально-політичні, моральні, естетичні цінності, морально-етичні норми соціальної діяльності. Іншими словами, формування історичної компетентності у світоглядному вихованні є складним процесом інтеріоризації та екстеріоризації соціально-історичних знань, цінностей і досвіду.

Історичне знання, яке втілюється в практику, має комплексний характер, ґрунтується на різних ідеалах раціональності, адже світогляд сучасної людини відображає складні процеси історико-культурного розвитку суспільства та духовно-практичного життя людини, екзистенційність, розмаїття вимірів історичного буття, кожен із яких визнається самоцінністю.

Історична компетентність, як смисложиттєве відношення «людина - світ історії», містить три рівня інтеріоризованих світоглядних історичних знань – світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння історичної реальності як певної цілісності [1, с. 249]. Не можна заперечувати того факту, що освіта є головним постачальником раціональних смислів у світоглядну культуру особистості. В процесі і в результаті засвоєння історичних знань закладаються основи теоретичного світогляду. Втім, недоречно применшувати значення образно-емоційного сприйняття у світоглядному осмисленні історичного процесу, адже на екзистенційному рівні історичне знання стає світоглядним переконанням особистості лише тоді, коли знання торкаються емоційної сфери людини. Водночас, варто ще раз підкреслити, що в процесі і в результаті засвоєння історичних знань закладаються насамперед основи теоретичного світогляду. Тому провідним, домінуючим світоглядним виміром у сформованій історичній компетентності виступають вже не світовідчуття та світосприйняття, а світорозуміння. Історичне світорозуміння є рівнем світогляду на якому відбувається конкретизація історичного світосприйняття, що перетворює його в

вищий рівень організації світогляду. Історична компетентність як вираження раціонального рівня світогляду дозволяє надати людині ціннісні орієнтації вибору у життєвих ситуаціях, сформувати усвідомлені мотиви для соціальної та громадянської активності.

Складовою історичної компетентності стають лише ті знання, які виховують світоглядну культуру особистості. Адже здобуті знання мають відповідати етичній самосвідомості особистості, а також етичним цінностям і ціннісним установкам суспільства, соціально-культурним зразкам. Як слушно підкреслює В. Кремень: «Світогляд вбирає в себе знання тільки узагальнені, тобто правильні для широкого класу явищ. Світоглядні знання допомагають нам орієнтуватись у світі цінностей: «добре - погано», «шкідливо - корисно», «прекрасно - потворно», «розумно - безглуздо» тощо» [2, с. 21]. Відтак, сутність сучасного процесу світоглядного виховання складає не лише збагачення особистості історико-культурними знаннями, а всебічна підготовка до життєдіяльності в глобальному та національному просторах, формування толерантного і гуманістичного світогляду, системи культурно-національних та загальнолюдських цінностей.

Як бачимо, у світоглядному вихованні особистості формування історичної компетентності не зводиться до світорозуміння як суми історичних фактів, історичні знання у світогляді мають усвідомитися і перетворитися на систему морально-етичних цінностей. Останні є необхідною передумовою світоглядного самовизначення особистості у структурі соціального буття. Сукупність історико-культурних цінностей внутрішньо організовує зміст свідомості суб'єкта, надає необхідної спрямованості. Л. Нагорна підкреслює, що історична компетентність є свідомісним фундаментом раціональних дій у повсякденному житті [4, с. 274]. Соціальну та громадянську поведінку особистості визначають світоглядні переконання, у яких усвідомлене світоглядне історико-культурне знання втілюється у соціально-культурні дії. З іншого боку, соціально-культурні

дії мають фундаментом соціально-історичні цінності, які виконують функцію ціннісних орієнтацій, що спрямовують діяльність та соціальну поведінку в особистості і поділяються нею.

Отже, формування історичної компетентності як активного духовного чинника, що забезпечує освоєння та зміну людиною соціально-культурного світу, розгортання її особистісного потенціалу є різноступеневим конкретним і предметним виховним процесом, який спрямований на творення цілісного теоретичного світогляду особистості як системи ціннісно-орієнтаційних історико-культурних знань, світоглядних уявлень, морально-етичних цінностей та світоглядних переконань.

Світоглядне виховання змінюється під впливом часових, соціальних і багатьох інших культурних факторів. Умови сучасного динамічного соціально-культурного буття висувають перед світоглядним вихованням вимогу нерозривної єдності, активного взаємозв'язку та взаємоперетворення історико-культурних цінностей, світоглядних переконань та соціальних дій особистості, що стають соціально-продуктивними. Така орієнтація світоглядного виховання на розвиток індивідуальних форм поведінки та дій особистості, які узгоджуються з культурними надбаннями суспільства, як підкреслює М. Култаєва, створює, зрештою, потенціал для розгортання культурної еволюції, тим самим забезпечуючи безперервність цивілізаційного процесу [3, с. 113]. Урізноманітнення стратегій світоглядного виховання на основі плюральності актуалізованих історико-культурних смислів забезпечує зв'язок цивілізаційних перспектив людства і життєвих перспектив особистості.

Висновки. Формування історичної компетентності є важливим чинником світоглядного самовизначення особистості. Взаємозв'язок історичної компетентності та світогляду як форм духовно-практичного засвоєння світу та суспільної самосвідомості особистості забезпечує інтегративна цілісність їх структури, яка включає конкретні усвідомлені історичні знання, світоглядні

переконання, ціннісні орієнтації. Ідеальною моделлю світоглядного виховання має стати якісний історико-культурний базис ціннісно-орієнтаційного гатунку, який утворює антропологічне підґрунтя для реалізації життєтворчого потенціалу особистості.

Перспективи подальшого розвитку в даному напрямку. Враховуючи виражену комунікативно-етичну якість історичної компетентності, перспективним є дослідження її комунікативного виміру в межах сучасної інтерсуб'єктивної парадигми.

ЛІТЕРАТУРА

0. Бичко І. Філософія: Підручник / І. Бичко, І. Бойченко, В. Табачковський та ін. – К. : Либідь, 2001. – 408 с.
1. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. - К. : Книга, 2005. - 528 с.
2. Култаєва М. Д. Нова німецька еволюційна педагогіка : тенденції і можливості // Філософія освіти. – 2006. – № 1(3). – С. 109–121.
3. Нагорна Л.П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. – К. : ІПіЕНДім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. – 328 с.
4. Самчук З. Світоглядні орієнтири адекватного аналізу визначальних викликів і відповідей на них освітньої сфери // Вища освіта України. – 2012. - № 1. – С. 10–19.
5. Степаненко М. Д. Життєва компетентність особистості: концептуальні засади та соціальні виміри. : автореф. дис. канд. філ. наук : 09.00.03. / М. Д. Степаненко; Харківський університет Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба. - Харків, 2006. – 22 с.
6. Філософія: Світ людини. Курс лекцій / В. Г. Табачковський, М. О. Буланов, Н. В. Хамітов та ін.) - К. : Либідь, 2003. – 432 с.
7. Хайрулліна Ю. О. Світоглядна культура особистості: структурно-функціональний аналіз : монографія / Ю. О. Хайрулліна / Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 235 с.
8. Шинкарук В.П. Мироззрение как форма общественного самопознания человека и способ практически-духовного освоения мира // Научное мироззрение и социалистическая культура / [В.И. Шинкарук, В.П. Иванов, Н.И. Михальченко, И.В. Сохань и др.] / Отв. ред. В.И. Шинкарук, В.П. Иванов. – К. : Наукова думка, 1988. – С. 13 – 29.

ИСТОРИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ У МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ЛИЧНОСТИ

Корж А.В.

Осуществлена попытка философско - педагогического анализа формирования исторической компетентности в мировоззренческом воспитании личности. Доказывается, что взаимосвязь исторической компетентности и мировоззрения как форм духовно - практического освоения мира и общественного самосознания личности обеспечивает интегративная целостность их структуры, которая включает осознанные исторические знания, мировоззренческие убеждения, ценностные ориентации. Обосновывается социальная продуктивность мировоззренческих убеждений, которые формируются на основе усвоения личностью историко - культурных ценностей .

Ключевые слова: историческая компетентность, мировоззренческое воспитание, исторические знания, мировоззренческие убеждения, ценностные ориентации .

HISTORIC COMPETENCE IN THE PERSONALITY WORLD OUTLOOK EDUCATION

Korzh A. V.

A philosophical and pedagogic analysis of the formation of historic competence in the personality world outlook education was made. It was proved that the interrelation of historic competence and outlook as the forms of spiritual and practical world cognition with the personality social self – consciousness is ensured by the structure integrity which includes the historic knowledge learned, world outlook convictions, values orientations. The social efficiency of world outlook convictions which is built on the basis of the personality historic and cultural values cognition was grounded.

Key words: historic competence, world outlook education, historic knowledge, world outlook convictions, values orientations.